

DEMIAN

HERMANN HESSE BIJ DE BEZIGE BIJ

Siddhartha
Narziss en Goldmund
Reis naar het morgenland
Het Kralenspel
De steppewolf

Hermann Hesse

Demian

Vertaling M. en L. Coutinho

2020

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Copyright © Suhrkamp Verlag Frankfurt
Copyright Nederlandse vertaling © 1971 M. en L. Coutinho /
De Bezige Bij
Eerste druk 1971
Twintigste druk 2020
Oorspronkelijke titel *Demian*
Oorspronkelijke uitgever Suhrkamp, Frankfurt
Omslagontwerp Moker Ontwerp
Foto auteur Ullstein Bild
Vormgeving binnenwerk CeevanWee, Amsterdam
Druk Bariet Ten Brink, Meppel
ISBN 978 94 031 1541 2
NUR 302

debezigebij.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Ik wilde immers alleen dat trachten te leven wat uit mijn binnenste opwelde. Waarom was dat zo moeilijk?

Om mijn geschiedenis te vertellen, moet ik bij mijn prille jeugd beginnen. Ik zou, als ik het zou kunnen, nog veel verder terug moeten gaan, tot mijn allereerste kinderjaren en nog eerder, tot in de verte van mijn herkomst.

Dat plegen de schrijvers te doen als zij romans schrijven; alsof zij God waren en de levensgeschiedenis van een mens geheel en al zouden kunnen overzien en begrijpen en zó weergeven alsof God ze zichzelf vertelde, zonder alle sluiers, overal essentieel. Dat kan ik niet, net zo min als de schrijvers het kunnen. Mijn geschiedenis is voor mij evenwel belangrijker dan voor onverschillig welke schrijver de zijne, want zij is mijn eigen geschiedenis en zij is de geschiedenis van een mens – niet die van een bedachte, een mogelijke, een ideale of op een of andere wijze niet bestaande persoon, maar een werkelijk, uniek, levend mens. Wat dat is, een werkelijk levend mens, dat weet men vandaag de dag stellig minder dan ooit en men schiet dan ook de mensen, van wie ieder een kostbare, unieke poging van de natuur is, bij massa's dood. Zouden wij niet nog meer zijn dan unieke mensen, zou men ons inderdaad met een geweerkogel geheel en al van de wereld kunnen vagen, dan zou het geen zin meer hebben geschiedenissen te vertellen. Maar ieder mens is niet alleen hij zelf, hij is ook het unieke, zeer bijzondere, in elk geval belangrijke en merkwaardige punt, waar de verschijnselen van de wereld elkaar kruisen, slechts eenmaal op die manier en nooit weer. Daarom is de geschiedenis van ieder mens belangrijk, eeuwig, goddelijk, daarom is ieder mens, zolang hij maar

leeft en de wil van de natuur vervult, wonderbaarlijk en alle aandacht waard. In ieder mens heeft de geest gestalte gekregen, in ieder mens lijdt het schepsel, in ieder mens wordt een verlosser gekruisigd.

Weinigen weten vandaag de dag wat de mens is. Velen voelen het en sterven daarom gemakkelijker, zoals ik gemakkelijker sterven zal als ik deze geschiedenis af heb geschreven.

Een wetende mag ik mij niet noemen. Ik was een zoekende en ben het nog, maar ik zoek niet meer op de sterren en in de boeken, ik begin de leringen te horen die ruisen in mijn bloed. Mijn verhaal is niet prettig, het is niet lieflijk en harmonieus als de bedachte verhalen, het smaakt naar absurditeit en verwarring, naar waanzin en droom gelijk het leven van alle mensen die zichzelf geen rad meer voor de ogen willen draaien.

Het leven van ieder mens is een weg naar zichzelf, de poging tot een weg, de aanduiding van een pad. Geen mens is ooit geheel en al zichzelf geweest; toch streeft ieder ernaar het te worden, de een dof, een ander lucider, een ieder naar vermogen. Ieder draagt de overblijfselen van zijn geboorte, slijm en eierschalen van een oerwereld, tot aan het einde met zich mee. Menigeen wordt nooit mens, blijft kikvors, blijft hagedis, blijft mier. Menigeen is van boven mens en van onderen vis. Maar iedereen is een worp van de natuur naar de mens. Wij allen hebben dezelfde bronnen van herkomst, de moeders, wij komen allen uit dezelfde diepte; maar ieder streeft, een poging en een worp uit de diepten, naar zijn eigen doel. Wij kunnen elkaar begrijpen; maar verklaren kan ieder alleen zichzelf.

TWEE WERELDEN

Ik begin mijn geschiedenis met een belevenis uit de tijd toen ik tien jaar oud was en op het gymnasium in ons stadje ging.

Veel geurt mij uit die tijd tegemoet en beroert mij innerlijk met smart en weldadig huiveren, donkere stegen en lichte, huizen en torens, klokslagen en mensengezichten, kamers vol huiselijk comfort en warme behaaglijkheid, kamers vol geheim en diepe angst voor spoken. Het ruikt naar warme beslotenheid, naar konijntjes en dienstboden, naar huismiddeltjes en gedroogd fruit. Twee werelden vermengden zich, van twee polen kwamen dag en nacht.

De ene wereld was het ouderlijk huis, maar zij was zelfs nog begrensder, zij omvatte eigenlijk alleen maar mijn ouders. Deze wereld kende ik grotendeels heel goed, zij heette moeder en vader, zij heette liefde en strengheid, voorbeeld en school. Tot deze wereld behoorden milde glans, duidelijkheid en netheid, hier hoorden zachte, vriendelijke woorden, gewassen handen, schone kleren, goede manieren thuis. Hier werd het ochtendkoraal gezongen, hier werd kerstmis gevierd. In deze wereld bestonden rechte lijnen en wegen die naar de toekomst leidden, hier bestond plicht en schuld, slecht geweten en biecht, vergeving en goede voornemens, liefde en verering, bijbelwoord en wijsheid. Aan deze wereld moest men zich houden, opdat het leven klaar en zuiver, aangenaam en ordelijk zou zijn.

De andere wereld begon evenwel al midden in ons eigen huis; zij was volkomen anders, rook anders, sprak anders, beloofde en eiste anders. In deze tweede wereld waren dienstboden en werk-

lieden, spookgeschiedenissen en roddelpraatjes, daar bestond een bonte stroom van wonderbaarlijke, lokkende, vreselijke, raadselachtige dingen, dingen als slachthuis en gevangenis, dronken mannen en ruzie makende vrouwen, barende koeien, gevallen paarden, verhalen over inbraken, moorden, zelfmoorden. Al deze prachtige en gruwelijke, wilde en wrede dingen bestonden rondom, in de volgende straat, in het volgende huis, politieagenten en landlopers liepen rond, dronken kerels sloegen hun vrouwen, drommen jonge meisjes barstten 's avonds uit fabrieken, oude vrouwen konden je betoveren en ziek maken, rovers woonden in het bos, brandstichters werden door gendarmes gevangen – overal borrelde en geurde deze tweede, heftige wereld, overal, alleen niet in onze kamers, waar moeder en vader waren. En dat was heel goed. Het was heerlijk, dat hier bij ons vrede, orde en rust heersten, plicht en goed geweten, vergeving en liefde – en heerlijk dat ook al dat andere bestond, al dat lawaaiige en schelle, duistere en gewelddadige, dat je immers met een sprong naar moeder kon ontvluchten.

En het merkwaardigste was, hoe die beide werelden aan elkaar grensden, hoe dicht bij elkaar zij waren! Ons dienstmeisje Lina bijvoorbeeld, als zij 's avonds tijdens het gebed in de woonkamer bij de deur zat en met haar heldere stem het lied meezong, de gewassen handen liggend op de gladgestreken schort, dan behoorde zij helemaal bij vader en moeder, bij ons, bij het lichte en ordelijke. Vlak daarna in de keuken of in het houthok, als zij mij het verhaal van het mannetje zonder hoofd vertelde, of als zij bij de slager in de kleine winkel ruzie had met de vrouwen uit de buurt, dan was zij een ander, behoorde tot de andere wereld, was omgeven door geheimzinnigheid. En zo was het met alles, het meest met mijzelf. Zeker, ik behoorde tot de lichte en ordelijke wereld, ik was het kind van mijn ouders, maar waarop ik oog en oor richtte, overal was het andere, en ik leefde ook in het andere ofschoon het mij vaak vreemd was en onbehaaglijk aandeed, ofschoon je daar regelmatig een slecht geweten kreeg

en bang werd. Ik leefde zelfs af en toe het liefst in de verboden wereld en vaak was de terugkeer naar het licht – hoe noodzakelijk en goed die ook zijn mocht – bijna als een terugkeer naar het minder mooie, naar een meer saaie en dorre wereld. Dikwijls wist ik: mijn doel in het leven was, zo te worden als mijn vader en moeder, zo licht en puur, zo superieur en ordelijk; maar tot daartoe was het een lange weg, tot daartoe moest je scholen afmaken en studeren en examens doen en proefwerken maken, en de weg ging altijd langs de andere, donkerder wereld, er dwars doorheen en het was lang niet onmogelijk dat je in die wereld bleef en er in onderging. Er bestonden verhalen van verloren zonen wie het zo vergaan was, ik had ze gretig gelezen. Steeds was daar de terugkeer naar de vader en naar het goede zo verlossend en groots, ik ervoer volkomen dat alleen dit het juiste, goede en wenselijke was en desondanks was het gedeelte van het verhaal dat zich onder de slechte en verloren mensen afspeelde verreweg het meest verlokkenende en als je het had mogen zeggen en toegeven, was het eigenlijk dikwijls gewoon jammer dat de verlorene boete deed en hervonden werd. Maar dat zei je niet en dacht je ook niet. Het bestond alleen maar op de een of andere manier, als een vermoeden en een mogelijkheid, helemaal onderin het gevoel. Als ik mij een voorstelling maakte van de duivel, kon ik hem mij heel goed indenken aan het eind van de straat, verkleed of onverhuld, of op de markt, of in een herberg, maar nooit bij ons thuis.

Mijn zusters behoorden eveneens tot de lichte wereld. Zij stonden, naar het mij dikwijls toescheen, in wezen dichterbij vader en moeder, zij waren beter, welgemanierder, onberispelijker dan ik. Zij hadden gebreken, zij hadden onaangename eigenschappen, maar het leek mij dat dit niet erg diep ging, dat was niet zoals bij mij, bij wie de aanraking met het kwaad vaak zo drukkend en martelend werd, bij wie de donkere wereld veel dichterbij was. Je zusters moest je, net als je ouders, ontzien en achten en als je ruzie met ze had gehad, was je achteraf voor je

eigen geweten altijd de slechte, de aanstoker, degene die om vergeving moest vragen. Want in je zusters beledigde je je ouders, het goede, het gebiedende. Er waren geheimen die ik met de verachtelijkste straatjongens veel gemakkelijker delen kon dan met mijn zusters. Op goede dagen, als het licht was en mijn geweten in het reine, was het vaak heerlijk met mijn zusters te spelen, een prettige verstandhouding met ze te hebben en mezelf in een braaf, edel licht te zien. Zo moest het zijn als je een engel was! Dat was het hoogste dat wij ons konden voorstellen en het leek ons verrukkelijk en wonderbaarlijk engelen te zijn, omgeven door een licht getinkel en een geur van kerstmis en geluk. Ach, hoe zelden lukten dergelijke uren en dagen! Dikwijls was ik bij het spel, bij het goede, onschuldige, veroorloofde spelen, zo hartstochtelijk en heftig dat het mijn zusters te bar werd, wat dan tot ruzie en onheil leidde en als dan de woede mij beving, was ik afschuwelijk en deed en zei ik dingen waarvan ik de verachtelijkheid, nog terwijl ik ze zei en deed, diep en brandend ervoer. Dan kwamen er vreselijke, duistere uren van berouw en wroeging en daarna het smartelijke ogenblik dat ik om vergeving vroeg, en dan weer een straal van licht, een stil, dankbaar geluk zonder tweespalt, gedurende uren of momenten.

Ik bezocht het gymnasium, de zoon van de burgemeester en de opperhoutvester zaten in mijn klas en kwamen af en toe bij mij thuis, wilde jongens, die toch tot de goede, veroorloofde wereld behoorden. Desondanks had ik nauwe betrekkingen met de jongens uit de buurt, leerlingen van de volksschool, die wij overigens verachtten. Met een van hen moet ik mijn verhaal beginnen.

Op een vrije middag – ik was net tien jaar oud – slenterde ik met twee jongens uit de buurt door de straten. Toen kwam er een grotere jongen bij, een sterke, ruwe knaap van een jaar of dertien, een jongen van de volksschool, de zoon van een kleermaker. Zijn vader was een dronkelap en het hele gezin had een slechte naam. Ik kende Franz Kromer wel, ik was bang voor

hem en ik vond het helemaal niet prettig dat hij zich bij ons aansloot. Hij had al mannelijke manieren en imiteerde de loop en de gesprekstrant van de jonge fabrieksarbeiders. Onder zijn leiding liepen we naast de brug naar beneden, naar de oever en verborgen ons voor aller ogen onder de eerste brugboog. De smalle oever tussen de gewelfde kant van de brug en het langzaam stromende water bestond alleen maar uit afval, uit scherven en rommel, verwarde bossen verroest ijzerdraad en ander vuilnis. Soms vond je daar wel eens wat bruikbaar; wij moesten onder leiding van Franz Kromer de grond afzoeken en hem laten zien wat we vonden. Dan stak hij dat in zijn zak of hij gooide het in het water. Hij zei ons erop te letten of er dingen van lood, koper of tin bij waren, die stopte hij allemaal in zijn zak, ook een oude benen kam. Ik voelde mij in zijn aanwezigheid zeer beklemd, niet omdat ik wist dat mijn vader mij deze omgang zou verbieden als hij ervan op de hoogte was, maar uit angst voor Franz zelf. Ik was blij dat hij mij accepteerde en behandelde als de anderen. Hij beval en wij gehoorzaamden, net alsof dat een oud gebruik was, ofschoon ik voor het eerst in zijn gezelschap was.

Ten slotte gingen we op de grond zitten, Franz spoog in het water en zag eruit als een man; hij spoog door een opening tussen zijn tanden en raakte wat hij wilde. Er begon een gesprek en de jongens gingen opsnijden en gewichtig doen met allerlei jeugdige heldendaden en gemene streken. Ik zweeg en was desondanks bang dat ik juist door mijn zwijgen zou opvallen en de woede van Kromer zou opwekken. Mijn twee vrienden hadden zich van het begin af aan van mij afgekeerd en zijn kant gekozen, ik was een vreemdeling onder hen, ik voelde dat mijn kleding en gedrag provocerend op hen werkten. Als gymnasiast en zoontje van gegoede familie kon Franz onmogelijk sympathie voor mij hebben en de twee anderen, dat voelde ik wel, zouden mij, zodra het er op aan kwam, verloochenen en in de steek laten.

Ten slotte begon ik uit pure angst ook te vertellen. Ik zoog

een verhaal uit mijn duim, waarin ik mijzelf tot held bombardeerde. In een tuin, bij de molen op de hoek, vertelde ik, had ik met een vriendje 's nachts een hele zak vol appels gestolen, en niet zulke gewone, maar alleen goudrenetten en bellefleuren, de beste soorten. Uit de gevaren van het ogenblik vluchtte ik in deze geschiedenis, het fantaseren en vertellen ging mij goed af. Om nu niet dadelijk weer op te houden en misschien in nog iets ergers te worden verstrikt, liet ik mijn hele kunst schitteren. Een van ons, vertelde ik, had aldoor op wacht moeten staan terwijl de ander in de boom zat en de appels naar beneden gooide, en de zak was zo zwaar geweest dat we hem ten slotte weer hadden moeten open maken en de helft achter hadden moeten laten, maar na een half uur waren we teruggekomen en hadden toen ook die andere helft nog opgehaald.

Toen ik klaar was, hoopte ik op enige bijval, ik had het ten slotte warm gekregen en was half dronken van mijn fantaseren. De twee kleinere jongens zwegten afwachtend, maar Franz Kromer keek mij door half toegeknepen ogen doordringend aan en vroeg met dreigende stem: 'Is dat waar?'

'Ja,' zei ik.

'Is dat echt waar?'

'Ja, echt waar,' bezwoer ik koppig, terwijl ik inwendig stikte van angst.

'Kan je zweren?'

Ik schrok heftig, maar ik zei direct ja.

'Zeg dan: bij God en zaligheid!'

Ik zei: 'Bij God en zaligheid.'

'Nou ja,' zei hij toen en keerde zich af.

Ik dacht dat daarmee de zaak wel van de baan was en ik was blij toen hij vlak daarna opstond en de terugweg insloeg. Toen we op de brug waren zei ik verlegen dat ik nu naar huis moest.

'Dat zal wel niet zo'n haast hebben,' lachte Franz, 'we moeten toch dezelfde richting uit.'

Langzaam slenterde hij verder en ik durfde er niet vandoor te

gaan, maar hij liep inderdaad in de richting van ons huis. Toen we daar waren aangekomen, toen ik onze huisdeur zag en de zware koperen klopper, de zon die op de ramen scheen en de gordijnen in de kamer van mijn moeder, ademde ik diep en opgelucht. O thuiskomst! O goede, gezegende terugkeer naar huis, naar het licht, naar de vrede!

Toen ik snel de deur had geopend en naar binnen glipte, klaar om de deur achter mij dicht te slaan, drong Franz Kromer ook naar binnen.

In de koele, donkere betegelde gang, die alleen vanaf de binnenplaats licht kreeg, stond hij naast me, hield mijn arm vast en zei zacht: 'Niet zo'n haast, jij!'

Verschrikt keek ik hem aan. Zijn greep om mijn arm was zo sterk als ijzer. Ik overwoog wat hij in zijn schild zou kunnen voeren en of hij mij misschien wilde mishandelen. Als ik nu zou schreeuwen, dacht ik, hard en hevig schreeuwen, zou er dan wel vlug genoeg iemand van boven komen om mij te redden? Maar ik gaf het op.

'Wat moet je?' vroeg ik, 'wat wil je?'

'Niet veel. Ik moet je alleen nog iets vragen. De anderen hoeven dat niet te horen.'

'Zo? Ja, wat wil je nog weten? Ik moet naar boven, weet je.'

'Je weet toch,' zei Franz zacht, 'van wie die tuin is bij de molen?'

'Nee, dat weet ik niet. Ik geloof van de molenaar?'

Franz had zijn arm om mij heen geslagen en trok mij nu heel dicht tegen zich aan, zodat ik hem van vlakbij moest aankijken. Zijn ogen waren boosaardig, hij lachte gemeen en zijn gezicht was vol wreedheid en macht.

'Ja, man, ik kan je wel vertellen van wie die tuin is. Ik weet al lang dat die appels gestolen zijn en ik weet ook dat die man gezegd heeft dat hij iedereen twee mark geeft die hem kan zeggen wie dat fruit gestolen heeft.'

'Lieve God!' riep ik. 'Maar je zult toch niets tegen hem zeggen?'

Ik voelde, dat het geen nut zou hebben, een beroep op zijn eergevoel te doen. Hij kwam uit de andere wereld, voor hem was verraad geen misdaad. Dat voelde ik precies. In dergelijke dingen waren de mensen uit de ‘andere wereld’ niet zoals wij.

‘Niets zeggen?’ lachte Kromer. ‘Beste vriend, denk je soms dat ik een valsemunter ben, dat ik zelf tweemarkstukken kan maken? Ik ben een arme sloeber, ik heb geen rijke vader zoals jij en als ik twee mark kan verdienen, moet ik ze verdienen. Misschien geeft hij wel meer.’

Hij liet me plotseling weer los. Onze gang rook niet meer naar vrede en zekerheid, de wereld stortte rond mij in. Hij zou me aangeven, ik was een misdadiger, ze zouden het tegen mijn vader zeggen, misschien zou zelfs de politie wel komen. Alle verschrikkingen van de chaos bedreigden mij, al het lelijke en gevaarlijke werd tegen mij opgeroepen. Dat ik helemaal niet had gestolen was volkomen onbelangrijk. Ik had bovendien gezworen. Mijn God, mijn God!

Tranen sprongen in mijn ogen. Ik voelde dat ik mij moest loskopen en greep wanhopig in al mijn zakken. Geen appel, geen zakmes, ik had totaal niets. Toen dacht ik aan mijn horloge. Het was een oud zilveren horloge en het liep niet, ik droeg het zomaar voor de mop. Het was van onze grootmoeder geweest. Vlug haalde ik het tevoorschijn.

‘Kromer,’ zei ik, ‘luister, je moet me niet aangeven, dat zou ik niet aardig van je vinden. Ik wil je mijn horloge geven, hier; jammer genoeg heb ik niets anders. Je kan het krijgen, het is van zilver en het uurwerk is goed, ’t is maar een klein beetje kapot, ’t moet gerepareerd worden.’

Hij glimlachte en nam het horloge in zijn grote hand. Ik keek naar die hand en voelde de ruwheid en de diepe vijandigheid ervan jegens mij, hoe die hand een greep deed naar mijn leven en mijn rust.

‘Het is van zilver –’ zei ik verlegen.

‘Je zilver kan me gestolen worden en je ouwe horloge erbij!’

zei hij met diepe verachting. 'Laat het maar zelf repareren!'

'Maar Franz,' riep ik trillend van angst dat hij zou weglopen. 'Wacht nou nog even! Neem dat horloge nou toch. Het is echt van zilver, echt waar. En ik heb heus niets anders.'

Hij keek me koel en verachtelijk aan.

'Nou, je weet dus naar wie ik toe ga. Of ik kan het ook tegen de politie zeggen, ik ken de wachtmeester goed.'

Hij maakte aanstalten weg te gaan. Ik hield hem bij zijn mouw tegen. Het mocht niet gebeuren. Ik zou nog liever sterven dan alles te verdragen wat er zou gebeuren als hij op die manier weg ging.

'Franz,' smeekte ik hees van opwinding, 'doe niet zo idioot! Het is toch alleen maar een grapje.'

'Jawel, een grapje, maar dat kan jou duur te staan komen.'

'Zeg dan wat ik moet doen, Franz. Ik wil alles doen.'

Hij monsterde mij met zijn half dichtgeknepen ogen en lachte weer.

'Doe toch niet zo stom,' zei hij met geveinsde gemoedelijkheid. 'Je weet net zo goed wat er aan de hand is als ik. Ik kan twee mark verdienen en ik ben geen rijke vent dat ik me die kan laten ontglippen, dat weet je. Maar jij bent rijk, je hebt zelfs een horloge. Je hoeft me alleen maar die twee mark te geven en het zaakje is in orde.'

Ik begreep de logica. Maar twee mark! Dat was voor mij net zo veel en net zo onbereikbaar als tien, als honderd, als duizend mark. Ik had geen geld. Er was een spaarpot die bij mijn moeder op de kamer stond, daar zaten een paar tieren vijfpfennigstukken in, van ooms en andere mensen die bij ons kwamen. Verder had ik niets. Zakgeld kreeg ik op die leeftijd nog niet.

'Ik heb niets,' zei ik droevig. 'Ik heb helemaal geen geld. Maar voor de rest wil ik je alles geven. Ik heb een indianenboek en soldaatjes en een kompas. Dat zal ik voor je halen.'

Kromer vertrok alleen maar zijn brutale, boosaardige mond en spuwde op de grond.

‘Klets niet!’ zei hij bevelend. ‘Je rotzooi kan je houden. Een kompas! Maak me nou niet ook nog kwaad, zeg, en geef me dat geld!’

‘Maar ik heb geen geld, ik krijg nooit geld. Daar kan ik toch niks aan doen!’

‘Dan breng je me morgen die twee mark. Ik wacht na school op de markt. En daarmee uit. Als je me geen geld geeft zul je wel zien wat er gebeurt.’

‘Ja, maar waar moet ik het dan vandaan halen? Lieve hemel, als ik nou toch geen geld heb!’

‘D’r is geld genoeg bij jullie in huis. Dit is jouw zaak. Dus morgen na school. En ik zeg je: als je het niet bij je hebt –’

Hij keek me op een verschrikkelijke manier aan, spuwde nog eens en was als een schaduw verdwenen.

Ik kon niet naar boven gaan. Mijn leven was verwoest. Ik dacht er aan, weg te lopen en nooit meer terug te komen of me te verdrinken. Toch waren dat geen duidelijke beelden. Ik ging in het donker op de onderste treden van onze trap zitten, kroop helemaal in elkaar en gaf mij over aan mijn ongeluk. Daar vond Lina mij huilend toen ze met een mand naar beneden kwam om hout te halen.

Ik vroeg haar, boven niets te zeggen en liep de trap op. Aan de kapstok naast de glazen deur hing de hoed van mijn vader en de parasol van mijn moeder, thuis en tederheid stroomden mij uit al deze dingen tegemoet, mijn hart begroette ze smekend en dankbaar, zoals de verloren zoon de aanblik en de lucht van de oude huiselijke woonkamers. Maar dit alles behoorde mij nu niet meer toe, dit alles was lichte vader- en moederwereld en ik was diep en schuldbeladen verzonken in de vreemde stroom, verstrikt in avontuur en zonde, bedreigd door de vijand en door gevaren, terwijl angst en schande mij wachtten. De hoed en de parasol, de goede oude vloer van zandsteen, het grote schilderij boven de gangkast, en de stem van mijn oudere zuster die uit de

huiskamer klonk, dat alles was dierbaarder, tederder en verrukkelijker dan ooit, maar het was geen troost meer en zeker bezit, het was alleen verwijt. Dat alles was niet meer van mij, ik kon niet deelnemen aan deze opgewektheid en rust. Ik droeg vuil aan mijn voeten, dat ik niet aan de vloermat kon afvegen, ik bracht schaduw met mij mee waarvan de wereld thuis niets wist. Hoe veel geheimen had ik al gehad, hoe veel angst, maar het was allemaal spel en malligheid geweest vergeleken met dat wat ik nu deze kamers binnenbracht. Noodlot vervolgde mij, handen waren naar mij uitgestrekt waartegen ook mijn moeder mij niet kon beschermen, waarvan zij niets mocht weten. Of mijn misdaad nu een diefstal was of een leugen (had ik niet een valse eed bij God en zaligheid gezworen?) – dat deed er niets toe. Mijn zonde was niet het een of het ander, mijn zonde was, dat ik de duivel de hand had gegeven. Waarom was ik meegegaan? Waarom had ik Kromer gehoorzaamd, meer dan ik ooit mijn vader had gedaan? Waarom had ik dat verhaal van die diefstal verzonnen? Gepronkt met misdrijven alsof het heldendaden waren? Nu hield de duivel mijn hand vast, nu zat de vijand mij op de hielen.

Een ogenblik lang voelde ik geen vrees meer voor de dag van morgen, maar vooral de vreselijke zekerheid dat mijn weg nu steeds verder bergaf en het duister in zou leiden. Ik was mij duidelijk bewust dat mijn vergrijp nieuwe vergrijpen tengevolge moest hebben, dat mijn aanwezigheid bij mijn zusters, mijn groet en mijn kus voor mijn ouders leugens waren, dat ik een noodlot en een geheim in mij meedroeg, dat ik in mijn binnenste verborg.

Een moment lichtten vertrouwen en hoop in mij op, toen ik de hoed van mijn vader bekeek. Ik zou hem alles vertellen, zou zijn oordeel en zijn straf dragen en hem tot mijn medeweter en redder maken. Het zou slechts een boete zijn, zoals ik die dikwijls had doorstaan, een moeilijk, bitter uur, een moeilijke en berouwvolle smeekbede om vergeving.

Wat klonk dat aangenaam! Wat was dat verlokkelijk! Maar het was waardeloos. Ik wist dat ik het niet doen zou. Ik wist dat ik nu een geheim had, een schuld, die ik alleen en zelf moest bezuren. Misschien was ik juist nu op de tweesprong, misschien zou ik vanaf dit uur voor eeuwig en altijd tot het boze behoren, geheimen delen met slechte mensen, van hen afhankelijk zijn, hen gehoorzamen, net zo moeten worden als zij. Ik had de man en de held uitgehangen, nu moest ik de gevolgen dragen.

Ik vond het prettig dat mijn vader, toen ik binnenkwam, uitweidde over mijn natte schoenen. Dat leidde af, hij merkte het ergere niet en ik mocht een verwijt ondergaan dat ik heimelijk tevens op dat andere betrok. Daar kwam bij dat er een merkwaardig nieuw gevoel in mij opvonkte, een boosaardig en snij-dend gevoel vol weerhaken: ik voelde mij superieur aan mijn vader! Ik voelde, een ogenblik lang, een soort verachting voor zijn onwetendheid, zijn woede over de natte schoenen kwam mij kleinzielig voor. 'Als je eens wist!' dacht ik en ik kwam mijzelf voor als een misdadiger die verhoord wordt vanwege een gestolen brood terwijl hij moorden zou moeten bekennen. Het was een afschuwelijk en weerzinwekkend gevoel, maar het was sterk en intens aantrekkelijk en het ketende mij steviger dan elke andere gedachte aan mijn geheim en mijn schuld. Misschien, dacht ik, is Kromer nu al naar de politie gegaan om mij aan te geven en pakken zich onweerswolken boven mij samen terwijl ze mij hier als een klein kind beschouwen!

Van deze hele belevenis, voor zover ze tot hier toe verteld is, was dit ogenblik het belangrijke en blijvende. Het was een eerste barst in de heiligheid van mijn vader, het was een eerste scheur in de pijlers waarop mijn kinderleven had gerust en die ieder mens, voordat hij zichzelf kan worden, moet hebben vernietigd. Uit deze belevnissen, die niemand ziet, bestaat de innerlijke, wezenlijke lijn van ons lot. Zulk een breuk en scheur groeit weer dicht, hij heelt en wordt vergeten, maar in de diepst verborgen hoek leeft en bloedt hij verder.

Zelf gruwde ik onmiddellijk voor dit nieuwe gevoel, ik had vlak daarna mijn vaders voeten wel willen kussen om hem vergiffenis te vragen. Men kan echter geen vergiffenis vragen voor iets essentieels en dat voelt en beseft een kind net zo goed en intens als iedere wijze.

Ik besepte de noodzaak, over mijn geval na te denken, weg en te bedenken voor de dag van morgen; maar ik kwam er niet toe. De hele avond was ik er alleen maar mee bezig aan de veranderde sfeer in onze woonkamer te wennen. Het was alsof wandklok en tafel, bijbel en spiegel, boekenplank en schilderijen aan de muur afscheid van mij namen, ik moest met bevriezend hart constateren hoe mijn wereld, hoe mijn goede, gelukkige leven verleden werd en zich van mij afsplitste, en moest gewaarworden hoe ik met nieuwe zuigende wortels in een duistere en vreemde buitenwereld werd verankerd en vast gehouden. Voor het eerst proefde ik de dood en de dood smaakt bitter, want hij is geboorte, is angst en bevreesdheid voor verschrikkelijke vernieuwing.

Ik was blij toen ik eindelijk in bed lag. Daarvoor, als laatste vagevuur, had ik het avondgebed doorstaan en wij hadden er een lied bij gezongen dat tot mijn lievelingsliederen behoorde. Ach, ik zong niet mee, en elke noot was gal en gif voor mij. Ik bad niet mee toen mijn vader de zegen uitsprak en toen hij eindigde: ‘- wees met ons allen!’, toen rukte een stuiptrekking mij weg uit deze kring. De genade Gods was met hen allen, maar niet meer met mij. Koud en dodelijk vermoeid ging ik weg.

In bed, toen ik een poosje gelegen had, toen warmte en geborgenheid mij liefdevol omhulden, dwaalde mijn hart in zijn angst nog een keer terug, fladderde angstig om het gebeurde. Mijn moeder had mij, zoals altijd, goedenacht gezegd, haar stap klonk nog na in de kamer, het licht van haar kaars scheen nog in de deurspleet. Nu, dacht ik, nu komt zij nog een keer terug ze heeft het gevoeld, ze geeft me een kus en vraagt, vraagt vol goedheid en belofte, en dan kan ik huilen, dan smelt die steen in

mijn keel, dan omhels ik haar en vertel het haar en dan is het goed, dan is er de redding! En toen de deurspleet al donker was geworden, bleef ik nog een poosje luisteren en dacht dat het zou moeten, moeten gebeuren.

Toen keerde ik terug tot de dingen en stond oog in oog met mijn vijand. Ik zag hem duidelijk, zijn ene oog had hij dichtgeknepen, zijn mond lachte ruw en terwijl ik hem aankeek en het onontkoombare in mij opnam, werd hij groter en afstotelijker en zijn boosaardige oog vonkte duivels. Hij was dicht bij mij, tot ik insliep. Toen droomde ik echter niet van hem en niet over het heden, maar ik droomde dat wij in een boot voeren, mijn ouders en zusters en ik en er was alleen vrede en glans van een vakantie om ons. Midden in de nacht werd ik wakker, voelde nog de nasmaak der gelukzaligheid, zag nog de witte zomerkleuren van mijn zusters blinken in de zon en viel uit al het paradijselijke terug in dat wat wérkelijk was en stond weer oog in oog met de vijand met de boze blik.

's Morgens, toen mijn moeder gehaast bij mij kwam en riep dat het al laat was en waarom ik nog in bed lag, zag ik er slecht uit en toen zij vroeg of mij wat scheelde, gaf ik over.

Daarmee scheen iets gewonnen. Ik vond het erg prettig een beetje ziek te zijn en een hele ochtend met kamillethee in bed te kunnen blijven liggen, te luisteren hoe mijn moeder de kamer naast de mijne opruimde en hoe Lina op de gang de slager te woord stond. Een ochtend zonder school had iets betoverends en sprookjesachtigs, de zon scheen dan speels de kamer in en was niet dezelfde zon waartegen op school de groene rolgordijnen werden neergelaten. Maar ook hiervan kon ik vandaag niet genieten, het had een valse klank gekregen.

Ja, als ik dood was gegaan! Maar ik was alleen maar een beetje ziek, zoals zo vaak en dat hielp allemaal niets. Dat beschermde mij tegen de school, maar het beschermde mij niet in het minst tegen Kromer, die om elf uur op de markt op mij wachtte. En moeders vriendelijkheid kon mij dit keer niet troosten; die

vriendelijkheid was hinderlijk en deed pijn. Ik deed weer alsof ik sliep en dacht na. Het hielp allemaal niets, ik moest om elf uur op de markt zijn. Daarom stond ik om tien uur zachtjes op en zei dat ik me weer wat beter voelde. Dat betekende, zoals gewoonlijk in een dergelijk geval, dat ik of weer naar bed, of 's middags naar school moest gaan. Ik zei dat ik graag naar school wilde. Ik had een plan bedacht.

Zonder geld mocht ik niet bij Kromer aankomen. Ik moest de kleine spaarpot bemachtigen, die van mij was. Er zat niet genoeg geld in, dat wist ik, lang niet genoeg; maar het was toch iets en een voorgevoel zei mij dat iets beter was dan niets en dat Kromer tenminste gekalmeerd moest worden.

Ik voelde me ellendig toen ik op kousenvoeten de kamer van mijn moeder binnensloop en uit haar schrijftafel mijn spaarpot pakte; maar zo ellendig als wat gisteren gebeurd was, was het niet. Het kloppen van mijn hart wurgde mij en het werd niet minder toen ik onderaan de trap bij een eerste onderzoek ontdekte dat de spaarpot afgesloten was. Ik kon hem heel gemakkelijk openbreken; ik hoefde alleen maar een dun slotje kapot te trekken; maar dat openbreken deed pijn, pas daarmee had ik diefstal gepleegd. Tot dusver had ik alleen maar gesnoept, suikerklontjes en fruit. Maar dit was stelen, ofschoon het mijn eigen geld was. Ik voelde dat ik weer een stap dichterbij Kromer en zijn wereld was, hoe het zo fraai trede voor trede afwaarts ging en werd nu recalcitrant. De duivel mocht me halen, er was nu geen weg terug meer. Ik telde het geld met een angstig gevoel, in de spaarpot had het geklonken alsof die helemaal vol was, nu op mijn hand was het afschuwelijk weinig. Het was vijftenzestig pfennig. Ik verstopte de spaarpot beneden in de gang, hield het geld in mijn gesloten hand en verliet het huis, anders dan ik ooit door deze deur was gegaan. Van boven riep iemand mij na, leek het mij; ik liep snel weg.

Ik had nog veel tijd. Ik sloop langs omwegen door de stegen van een veranderde stad, onder wolken die ik nog nooit had ge-

zien, langs huizen die mij aankeken, langs mensen die mij verdachten. Onderweg viel het mij in dat een schoolvriendje van mij op de veemarkt eens een taler had gevonden. Graag zou ik hebben gebeden dat God een wonder zou laten geschieden en mij ook zo een vondst zou laten doen. Maar ik had geen recht meer op bidden. En ook dan zou de spaarpot niet weer heel zijn geworden.

Franz Kromer zag me van verre, toch kwam hij heel langzaam op mij af en scheen geen acht op mij te slaan. Toen hij vlakbij was, gaf hij mij een gebiedende wenk dat ik hem moest volgen en liep, zonder ook maar een keer om te kijken, rustig verder, door de Strohgasse en over de vlonder, tot hij bij de laatste huizen voor een in aanbouw zijnd huis bleef staan. Er werd daar niet gewerkt, de muren stonden er kaal zonder deuren en ramen. Kromer keek om zich heen en ging door de deur naar binnen, ik volgde hem. Hij posteerde zich achter de muur, wenkte mij en stak zijn hand uit.

‘Heb je ’t?’ vroeg hij koeltjes.

Ik haalde mijn gebalde hand uit mijn zak en schudde mijn geld in zijn vlakke hand. Hij had het geteld, nog voordat het geluid van het laatste vijfpfennigstuk geklonken had.

‘Dat zijn vijfenzestig pfennig,’ zei hij en keek me aan.

‘Ja,’ zei ik bedeesd. ‘Dat is alles wat ik heb, het is te weinig, dat weet ik. Maar het is alles. Ik heb niet meer.’

‘Ik had gedacht dat je verstandiger was,’ zei hij berispelend met een bijna mild verwijt. ‘Onder mannen van eer moeten de zaken kloppen. Ik wil niets van je hebben dat me niet toekomt, dat weet je. Hier, neem die centen maar weer mee. Die ander – je weet wie – probeert niet met me te marchanderen. Die betaalt.’

‘Maar ik heb echt niet meer! Het was m’n spaargeld.’

‘Dat is jouw zaak. Maar ik wil je niet ongelukkig maken. Je bent me nog een mark en vijftig pfennig schuldig. Wanneer krijg ik die?’

‘O, je krijgt ze vast en zeker, Kromer! Ik weet ’t nou nog niet,